

DOŽIVLJAJ RODITELJSTVA OČEVA I MAJKI ADOLESCENATA

Gordana Keresteš

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

gkereste@ffzg.hr

Irma Brković

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

ibrkovic@ffzg.hr

Gordana Kuterovac Jagodić

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

gkuterov@ffzg.hr

Sažetak

Iako je vjerovanje da je djetetova adolescencija jedno od najtežih razdoblja roditeljstva rašireno među laicima i znanstvenicima, malo je empirijskih spoznaja o tome kako roditelji adolescenata doživljavaju vlastitu roditeljsku ulogu. Cilj ovog rada bio je ispitati nekoliko aspekata doživljaja roditeljstva roditelja djece u ranoj adolescenciji i provjeriti ovisi li taj doživljaj o spolu roditelja, spolu djeteta i roditeljevu ranijem iskustvu u odgoju djeteta adolescentne dobi. Istraživanje je provedeno na 453 para roditelja djece u dobi od 10 do 15 godina, od kojih je 26% imalo ranije roditeljsko iskustvo s djetetom adolescentne dobi, dok su ostali po prvi put imali dijete u adolescenciji. Utvrđeno je da većina roditelja ima negativan stav prema adolescenciji, ali vlastitu roditeljsku ulogu doživljavaju pozitivno. Spol roditelja bio je značajan činitelj za tri od sedam ispitanih aspekata doživljaja roditeljstva (majke su imale negativnije stavove prema adolescenciji od očeva te su izvjestile o većoj važnosti roditeljstva i jačem roditeljskom stresu), a spol djeteta za jedan (roditelji ženske djece imali su internalniji roditeljski lokus kontrole od roditelja muške djece). Ranije iskustvo imalo je negativan učinak na doživljaj roditeljske samoefikasnosti oba roditelja i na očevu zadovoljstvo

Rad je nastao u okviru znanstvenog projekta "Ličnost roditelja i roditeljstvo tijekom tranzicije djeteta u adolescenciju", koji podupire MZOŠ RH (broj projekta 130-130-1683-1400)

roditeljstvom. U raspravi je istaknuta važnost poznavanja različitih aspekata subjektivnog doživljaja roditeljske uloge i ispitivanja činitelja povezanih s tim doživljajem.

Ključne riječi: majke, očevi, adolescenti, doživljaj roditeljstva, roditeljsko iskustvo

UVOD

Godine 1904. G. Stanley Hall, jedan od osnivača razvojne psihologije, napisao je prvu knjigu o psihologiji adolescencije, u kojoj je iznio gledište prema kojem to razdoblje života obilježavaju "bura i stres" (Arnett, 1999). Iako je kasnije većina znanstvenika odbacila Hallovu ideju, suvremeni je autori oživljavaju i na temelju velikog broja istraživanja zaključuju da empirijski podaci podupiru modificirano gledište o adolescentnoj "buri i stresu". Takvo gledište, za razliku od originalne Hallove ideje, ne implicira univerzalnost ni dramatičnost razvojnih promjena u adolescenciji, već uvažava individualne i kulturalne razlike, ali ipak ističe velike izazove tog razdoblja (Arnett, 1999). Lawrence Steinberg, jedan od vodećih teoretičara i istraživača u području psihologije adolescencije, drži da djetetovu adolescenciju, osobito ranu, teže proživljavaju roditelji nego djeca (Steinberg, 2001; Steinberg i Silk, 2002). No, istraživači su do sada posvetili malo pažnje doživljaju roditeljstva očeva i majki adolescenata.

Istraživanja subjektivnog doživljaja roditeljstva razmjerno su novo područje psihologije roditeljstva, koje obuhvaća konstrukte poput zadovoljstva roditeljstvom, važnosti roditeljske uloge, doživljaja kompetentnosti u roditeljskoj ulozi, zahtjeva i stresa roditeljstva, stavova prema roditeljstvu, uvjerenja o djeci i roditeljskoj ulozi, osjećaja (ne)ravnoteže između roditeljske i drugih životnih uloga te meta-roditeljstva (Bornstein, 2003; Čudina-Obradović i Obradović, 2006; Holden, 2010). Istraživanja različitih aspekata doživljaja roditeljstva, činitelja koji ih određuju i njihovih ishoda značajno doprinose potpunijem razumijevanju roditeljske uloge. U ovom radu bavimo se sljedećim aspektima tog doživljaja: stavom prema adolescenciji, važnošću roditeljske uloge, zadovoljstvom roditeljstvom, roditeljskim stresom i doživljajem kompetentnosti u roditeljskoj ulozi.

Stavovi o djeci i njihovoj prirodi, razdobljima djetetova razvoja i samom roditeljstvu važna su komponenta subjektivnog doživljaja roditeljske uloge i odrednica roditeljskog ponašanja (Benasich i Brooks-Gunn, 1996; Holden, 2010; Holden i Buck, 2002; Sigel i McGillicuddy-De Lisi, 2002). U zemljama zapadnog svijeta pokazalo se da više od 60% roditelja vjeruje kako su djetetov pubertet i adolescencija najzahtjevnija razdoblja roditeljstva (Deković, 1999; Pasley i Gecas, 1984). Nema podataka o tome dijele li i naši roditelji takav stav.

Unatoč suvremenim trendovima pada nataliteta i sve kasnijeg ulaska u roditeljsku ulogu u zemljama zapadnog svijeta, i dalje većina ljudi u odrasloj dobi postaje roditeljima (Reitzes i Mutran, 2002), a osobe koje imaju djecu roditeljstvo procjenjuju iznimno važnim dijelom svog života (Cinamon i Rich, 2002). U istraživanju Chilmanove (1980) 62% roditelja djece mlađe od 18 godina roditeljstvo je procije-

nilo najvažnijim područjem svog života. K tome, 62% majki i 46% očeva izvijestilo je da u roditeljskoj ulozi pronalaze veće zadovoljstvo nego u radnoj, a gotovo svi su izjavili da ih roditeljstvo čini sretnima. Sočo i Keresteš (2011) dobile su slične nalaze za roditelje djece od 3 do 16 godina iz Hrvatske. I očevi i majke roditeljsku su ulogu procijenili iznimno važnom i pritom važnijom od radne uloge.

Roditeljstvo nije samo izvor zadovoljstva i sreće, već i stresa (Crnic i Low, 2002; Nomaguchi i Milkie, 2003; Profaca i Arambašić, 2004). Čak 67% majki i 50% očeva iz istraživanja Chilmanove (1980) procijenilo je kako im je roditeljska uloga teža od uloge zaposlenika. Roditeljski stres ili stres roditeljske uloge univerzalno je iskustvo koje se odnosi na neugodne psihološke i fiziološke reakcije nastale kao rezultat prilagodbe na zahtjeve roditeljstva (Crnic i Low, 2002; Profaca i Arambašić, 2004). Ta je vrsta stresa kvalitativno različita od stresa u drugim područjima života, a u razdoblju djetetove rane adolescencije, u odnosu na ranija razdoblja roditeljstva, povećava se (Putnick, Bornstein, Hendricks, Painter, Suwalsky i Collins, 2010; Small, Eastman i Cornelius, 1988).

Percepcija ili doživljaj kompetentnosti u roditeljskoj ulozi obuhvaća pojedinačeva uvjerenja o vlastitim roditeljskim sposobnostima i vještinama (Bornstein i sur., 2003; Coleman i Karraker, 2000; Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Neki empirijski podaci govore da se roditelji adolescenata (točnije: majke) procjenjuju manje efikasima od roditelja (majki) mlađe djece (Ballenski i Cook, 1982). U ovom radu ispitali smo percepciju roditeljske samoefikasnosti te roditeljski internalni i eksternalni lokus kontrole kao tri odvojena aspekta doživljaja roditeljske kompetentnosti. Roditeljska samoefikasnost odnosi se na vjerovanja o vlastitoj sposobnosti organiziranja i izvršavanja zadataka povezanih s roditeljskom ulogom (Coleman i Karraker, 2000; Sigel i McGillicuddy-De Lisi, 2002), roditeljski internalni lokus kontrole na roditeljevo vjerovanje da svojim postupcima može utjecati na djetetovo ponašanje i razvojne ishode, a eksternalni lokus kontrole na vjerovanje kako roditelj ima malo utjecaja na djetetovo ponašanje te na tok i ishode djetetova razvoja (Campis, Lyman i Prentice-Dunn, 1986).

Prema teorijama životnog ciklusa obitelji, obitelj i roditeljstvo prolaze kroz nekoliko faza određenih razvojem najstarijeg djeteta (Carter i McGoldrick, 2003), a ulazak najstarijeg djeteta u adolescenciju posebno je zahtjevno razdoblje (Lila, van Aken, Musitu i Buelga, 2006; Steinberg, 2001; Steinberg i Silk, 2002). Ova teorijska razmatranja sugeriraju kako se doživljaj roditeljstva roditelja koji po prvi put prolaze djetetovu adolescenciju razlikuje od doživljaja roditeljstva pojedinaca koji imaju ranije iskustvo s djetetom adolescentne dobi. No, uloga roditeljskog iskustva empirijski je slabo ispitana. Istraživanje Whitemana, McHalea i Croutera (2003) jedna je od rijetkih iznimki. Autori su utvrdili da roditelji bolje poznaju aktivnosti drugorođenih adolescenata i da se s njima manje sukobljavaju nego s prvorođenima, na temelju čega su zaključili da roditeljsko iskustvo ima povoljne učinke na roditeljsko funkcioniranje. Takve povoljne učinke objasnili su procesima učenja i uvježbavanja roditeljskih vještina.

Za razliku od Whitemana i suradnika koji su ispitali utjecaj iskustva na roditeljsko ponašanje, Coleman i Karraker (2000) bavile su se ulogom iskustva u doživljaju roditeljstva. Istraživanjem su obuhvatile majke djece od 5 do 12 godina, a roditeljsko iskustvo operacionalizirale su na dva načina: kao broj vlastite djece i samoprocjenu količine iskustva u odgoju tuđe djece. Broj vlastite djece nije bio povezan s mjerama doživljaja roditeljstva, dok je iskustvo s tuđom djecom bilo povezano s roditeljskom samoeфикасношћу. Majke s više iskustva svoju roditeljsku samoeфикасност procijenile su višom.

Iako rezultati ova dva istraživanja sugeriraju da iskustvo ima povoljne učinke na roditeljsko funkcioniranje, što je u skladu s teorijama učenja, na temelju teorija životnog ciklusa obitelji i teorija adolescencije moguće je pretpostaviti i negativan utjecaj iskustva. Kako se s djetetovim ulaskom u adolescenciju smanjuje toplina u odnosu između roditelja i djeteta, a povećava količina međusobnih sukoba (Gossens, 2006; Larson, Richards, Moneta, Holmbeck i Duckett, 1996; Steinberg, 2001; Steinberg i Silk, 2002) i doživljaj roditeljskog stresa (Putnick i sur., 2010; Small i sur., 1988), ranije iskustvo s djetetom adolescentne dobi može rezultirati stvaranjem negativnih očekivanja i stavova o ponašanju adolescenata. Zbog toga roditelji koji prvi put prolaze djetetovu adolescenciju roditeljstvo mogu doživljavati pozitivnije od roditelja s (negativnim) ranijim iskustvom.

Teoretičari koji proučavaju roditeljsku ulogu i odnose između roditelja i djece ističu kako oni mogu ovisiti o spolu roditelja i djeteta (Belsky, 1984; Leaper, 2002; Parke, 2002; Steinberg, 2001; Steinberg i Silk, 2002). Istraživanja su pokazala da majke izvještavaju o većoj važnosti roditeljske uloge (Cinamon i Rich, 2002; Nomaguchi i Milkie, 2003), ali i o manjem zadovoljstvu roditeljstvom nego očeви (Johnston i Mash, 1989; Rogers i Mathews, 2004), dok se u doživljaju roditeljskog stresa (Crnic i Booth, 1991; Crnic i Low, 2002; Profaca i Arambašić, 2004; Putnick i sur., 2010; Small i sur., 1988) i roditeljskoj samoeфикасности (Johnston i Mash, 1989; Rogers i Mathews, 2004) očeви i majke uglavnom nisu razlikovali. Spol djeteta nije se pokazao povezanim s doživljajem roditeljskog stresa (Crnic i Low, 2002; Putnick i sur., 2010) i zadovoljstvom roditeljstvom (Rogers i Mathews, 2004), dok za roditeljsku kompetenciju postojeći nalazi nisu jednoznačni. Primjerice, Rogers i Mathews (2004) nisu utvrdili razlike u roditeljskoj kompetenciji roditelja sinova i kćeri, dok su Bogenschneider, Small i Tsay (1997) izvijestili da se očeви sinova procjenjuju kompetentnijima od očeva kćeri, ali majčin doživljaj roditeljske kompetencije nije ovisio o spolu djeteta.

Cilj ovog rada bio je ispitati stav o adolescenciji, važnost i zadovoljstvo roditeljskom ulogom, roditeljski stres i doživljaj roditeljske kompetencije očeva i majki djece rane adolescentne dobi te provjeriti ovise li ove komponente subjektivnog doživljaja roditeljske uloge o spolu roditelja, spolu djeteta, roditeljskom iskustvu u odgoju djeteta adolescentne dobi i njihovim interakcijama. Kako je doživljaj roditeljstva razmjerno novo područje istraživanja, teorijska razmatranja i postojeći empirijski rezultati nisu omogućili postavljanje jednoznačnih hipoteza. Na temelju

rezultata ranijih istraživanja mogli smo postaviti samo sljedeće hipoteze: majke će izvijestiti o većoj važnosti, ali i manjem zadovoljstvu roditeljstvom od očeva; očevi i majke neće se razlikovati u doživljaju roditeljske kompetentnosti i stresa; spol ciljnog djeteta neće biti povezan s roditeljskim stresom i zadovoljstvom roditeljstvom.

METODA

Sudionici

Rad se temelji na podacima prikupljenim u prvoj od tri točke dvogodišnjeg longitudinalnog istraživanja obitelji s djecom rane adolescentne dobi (prosječna dob djeteta 12 godina i 7 mjeseci, raspon dobi od 9 godina i 9 mjeseci do 15 godina i 5 mjeseci). Uzorak čine roditelji iz 453 obitelji u kojima su oba roditelja sudjelovala u istraživanju. Ciljno dijete u 55% obitelji bilo je ženskog spola. Većina djece (42%) bili su najstarija djeca u obitelji, 32% bili su jedinci, a 26% imalo ih je stariju braću ili sestre. U najvećem broju obitelji (47%) bilo je ukupno dvoje djece, 32% obitelji imalo je samo jedno dijete, a 21% imalo je troje ili više djece. Prosječna dob majki bila je 41,4 godine (SD = 4,7 godina), a očeva 44,2 godine (SD = 5,7 godina). Prema roditeljskom obrazovanju, obuhvaćene obitelji bile su pristrane prema višem socio-ekonomskom statusu u odnosu na hrvatsku populaciju. Čak 49,3% majki i 43,2% očeva završilo je višu školu ili fakultet, 47,8% majki i 54,3% očeva završilo je srednju školu, a svega 2,9% majki i 2,4% očeva završilo je osnovnu školu. U vrijeme provođenja istraživanja većina roditelja bila je zaposlena (90,7% majki i 89,2% očeva).

Postupak

Uz suradnju stručnih suradnica, u 2. polugodištu školske godine 2007/08. roditelji učenika od 4. do 8. razreda iz pet zagrebačkih osnovnih škola pozvani su na roditeljske sastanke na kojima su obaviješteni o planiranom longitudinalnom projektu te su zamoljeni za suradnju i davanje pismenog pristanka za sudjelovanje obitelji u istraživanju. Roditeljima koji nisu došli na roditeljski sastanak pismo s opisom istraživanja i obrazac pristanka poslani su kući. U obiteljima koje su imale više djece u obuhvaćenim razredima, ciljno dijete bilo je ono najstarije. Potpisani pristanci dobiveni su od 720 obitelji (32% kontaktiranih). Po dobivanju pristanka, roditeljima su poslani kući zatvorene omotnice s upitnicima. Očevi i majke zamoljeni su da upitnike ispune zasebno i da ih u zatvorenim omotnicama vrate u školu. Ovaj rad temelji se na podacima prikupljenim u obiteljima u kojima su oba roditelja vratila ispunjene upitnike.

Varijable i mjere

Sociodemografske varijable i iskustvo s djetetom adolescentne dobi

Roditelji su odgovorili na pitanja koja su se odnosila na njihovu dob, spol, obrazovanje, broj djece u obitelji te spol i redosljed rođenja djeteta obuhvaćenog istraživanjem. Na temelju podatka o djetetovu redosljedu rođenja formirana je dichotomna varijabla iskustva s djetetom adolescentne dobi. Roditelji jedinaca i oni čije je najstarije dijete sudjelovalo u istraživanju svrstani su u kategoriju roditelja bez ranijeg iskustva (i pridijeljena im je brojčana vrijednost 0), a oni koji su uz dijete uključeno u istraživanje imali i stariju djecu u kategoriju roditelja s ranijim iskustvom (pridijeljena im je brojčana vrijednost 1). Ukupno 238 roditelja (119 parova) imalo je ranije iskustvo s djetetom adolescentne dobi, dok ih je 668 (334 para) bilo bez takvog iskustva.

Važnost i zadovoljstvo roditeljstvom, roditeljski stres i stav prema adolescenciji

Ove su varijable izmjerene sa po jednom česticom. Kod procjena važnosti i zadovoljstva roditeljstvom od roditelja se tražilo da na ljestvici od 4 stupnja (1 = nimalo, 4 = jako) procijene koliko im je u životu važno biti dobar roditelj i koliko su zadovoljni svojim uspjehom u roditeljstvu. Kod procjene roditeljskog stresa trebali su označiti u kojoj je mjeri stres koji su doživljavali u proteklih mjesec dana bio uzrokovan djecom. Procjene su davali na ljestvici od 6 stupnjeva (0 = dijete/djeca uopće nisu bili razlog stresu, 5 = dijete/djeca bili su razlog izrazito visokom stresu). Stav prema adolescenciji roditelji su izrazili označavanjem stupnja slaganja s tvrdnjom "*Adolescencija je za roditelja najteže doba u razvoju djeteta*" na ljestvici od pet stupnjeva (1 = uopće se ne slažem, 5 = potpuno se slažem).

Skala roditeljske kompetentnosti

Skala roditeljske kompetentnosti konstruirana je za potrebe opisanog projekta na temelju sličnih skala inozemnih autora: *Parenting Sense of Competence Scale* (Johnston i Mash, 1989) i *Parental Locus of Control Scale* (Campis i sur., 1986). Sastoji se od 12 tvrdnji na koje se odgovara na ljestvici od četiri stupnja (1 = uopće se ne slažem, 4 = potpuno se slažem). Faktorske analize provedene u pilot-istraživanju, te na roditeljima uključenim u longitudinalno istraživanje, pokazale su da strukturu skale čine tri faktora, odnosno tri subskele koje mjere aspekte roditeljske kompetentnosti definirane u uvodnom dijelu rada. Subskala *Roditeljska samoeфикаsnost* obuhvaća 5 čestica, subskala *Roditeljski internalni lokus kontrole* 3 čestice, a subskala *Roditeljski eksternalni lokus kontrole* 4 čestice. Rezultat za svaku subskalu određen je kao prosjek procjena na pripadajućim česticama. Cronbachovi α koeficijenti za roditeljsku samoeфикаsnost iznose 0,76 za majke i 0,81 za očeve, za internalni lokus kontrole 0,62 za majke i 0,71 za očeve, a za eksternalni lokus kontrole 0,73 za majke i 0,70 za očeve.

REZULTATI

Preliminarne analize

Prije glavnih analiza izračunali smo interkorelacije aspekata doživljaja roditeljstva, odvojeno za majke i očeve, te korelacije između rezultata majki i očeva (tablica 1). Interkorelacije su niske do umjerene i pokazuju kako su primijenjenim mjerama ispitani odvojeni, premda međusobno povezani konstrukti. Stoga su u glavnim analizama oni imali status zasebnih kriterijskih varijabli. Majčine i očeve procjene doživljaja roditeljstva koreliraju od 0,15 ($p < 0,01$) do 0,46 ($p < 0,001$), što je očekivano kad se radi o majkama i očevima iz istih obitelji, odnosno roditeljima iste djece.

Deskriptivna statistika

U tablici 2 prikazane su aritmetičke sredine i standardne devijacije aspekata doživljaja roditeljstva ovisno o spolu roditelja, spolu ciljnog djeteta i roditeljskom iskustvu. Vidljivo je da su roditelji izvijestili o vrlo pozitivnom doživljaju vlastite

Tablica 1. Pearsonove korelacije između ispitanih aspekata doživljaja roditeljstva u uzorku majki (iznad glavne dijagonale) i očeva (ispod glavne dijagonale) te korelacije između rezultata majki i očeva (glavna dijagonala).

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Negativan stav prema adolescenciji (1)	0,24***	0,11*	-0,10*	0,23**	-0,11*	-0,04	0,10*
Važnost roditeljske uloge (2)	-0,04	0,15**	0,16***	0,03	0,09*	0,01	-0,03
Zadovoljstvo roditeljskom ulogom (3)	-0,06	0,37***	0,33***	-0,39***	0,54***	0,17***	-0,10*
Roditeljski stres (4)	0,14**	-0,08	-0,26***	0,46***	-0,38***	-0,18***	0,17***
Roditeljska samoeфикаsnost (5)	-0,09*	0,29***	0,47***	-0,26***	0,38***	0,28***	-0,14**
Roditeljski interni lokus kontrole (6)	0,05	0,16***	0,22***	-0,19***	0,32***	0,38***	-0,10*
Roditeljski eksterni lokus kontrole (7)	0,05	-0,09	-0,11*	0,28***	-0,20***	-0,16***	0,34***

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Tablica 2. Aritmetičke sredine i standardne devijacije ispitanih aspekata doživljaja roditeljstva roditelja adolescenata ovisno o spolu roditelja, spolu ciljnog djeteta i roditeljskom iskustvu s djecom adolescentne dobi.

	Majke djevojčica			Majke dječaka			Očevi djevojčica			Očevi dječaka		
	Imaju ranije iskustvo	Nemaju ranije iskustvo	N	Imaju ranije iskustvo	Nemaju ranije iskustvo	N	Imaju ranije iskustvo	Nemaju ranije iskustvo	N	Imaju ranije iskustvo	Nemaju ranije iskustvo	N
Negativan stav prema adolescenciji	M	3,63	3,45	3,41	3,33	3,18	3,07	3,28	3,08	3,28	3,11	3,08
	SD	1,16	1,17	1,09	1,00	1,18	1,26	1,11	1,17	1,11	1,11	1,17
	N	68	173	46	152	68	173	46	152	68	173	46
Važnost roditeljske uloge	M	4,00	3,95	3,96	3,93	3,86	3,89	3,88	3,84	3,88	3,88	3,84
	SD	0,00	0,22	0,20	0,25	0,36	0,34	0,33	0,42	0,33	0,33	0,42
	N	69	171	49	152	69	171	49	152	69	171	49
Zadovoljstvo roditeljskom ulogom	M	3,29	3,25	3,21	3,30	3,18	3,35	3,15	3,28	3,15	3,15	3,28
	SD	0,52	0,54	0,68	0,61	0,60	0,61	0,58	0,58	0,58	0,58	0,58
	N	68	175	48	152	68	175	48	152	68	175	48
Roditeljski stres	M	1,66	1,38	1,63	1,51	1,03	0,84	1,35	0,95	1,35	1,33	0,95
	SD	1,30	1,23	1,38	1,36	1,04	1,03	1,33	1,09	1,33	1,33	1,09
	N	64	168	48	149	64	168	48	149	64	168	48
Roditeljska amoeifikasnost	M	3,16	3,19	3,01	3,21	3,05	3,14	3,05	3,14	3,05	3,05	3,14
	SD	0,39	0,43	0,45	0,44	0,43	0,42	0,53	0,52	0,53	0,53	0,52
	N	69	173	47	153	69	173	47	153	69	173	47
Roditeljski internalni lokus kontrole	M	2,72	2,78	2,57	2,68	2,87	2,92	2,60	2,75	2,60	2,60	2,75
	SD	0,60	0,64	0,55	0,61	0,55	0,65	0,72	0,67	0,72	0,72	0,67
	N	69	174	47	152	69	174	47	152	69	174	47
Roditeljski eksternalni lokus kontrole	M	2,14	2,22	2,23	2,15	2,17	2,06	2,19	2,09	2,19	2,19	2,09
	SD	0,59	0,57	0,54	0,64	0,60	0,58	0,50	0,59	0,50	0,50	0,59
	N	69	173	47	152	69	173	47	152	69	173	47

Tablica 3. Stavovi majki i očeva o zahtjevnosti razdoblja adolescencije

Slaganje s tvrdnjom “Adolescencija je za roditelja najteže doba u razvoju djeteta”	Broj (postotak) majki	Broj (postotak) očeva
Uopće se ne slažem	24 (5,4)	52 (11,7)
Više se ne slažem nego što se slažem	59 (13,2)	78 (17,5)
Niti se slažem niti se ne slažem	143 (31,9)	142 (31,9)
Više se slažem nego što se ne slažem	138 (30,8)	111 (24,9)
Potpuno se slažem	84 (18,8)	62 (13,9)

roditeljske uloge. Velika ih je većina (95% majki i 88% očeva) važnost roditeljske uloge procijenila najvećom ponuđenom ocjenom (4). Zadovoljstvo roditeljstvom procijenjeno je nešto nižom prosječnom vrijednošću, ali aritmetičke sredine pokazuju kako su roditelji “prilično zadovoljni” svojim uspjehom u roditeljstvu. Preciznije, 34% majki i 35% očeva izrazilo je najviši stupanj zadovoljstva roditeljstvom, a 60% majki i 58% očeva bili su “prilično zadovoljni” svojim roditeljstvom. Ostali roditelji (6% majki i 7% očeva) bili su “donekle” zadovoljni svojim uspjehom u roditeljstvu, a samo jedan roditelj (otac) nije bio nimalo zadovoljan.

Doživljaj stresa u proteklih mjesec dana roditelji su u vrlo maloj mjeri pripisali djeci. Roditeljsku samoefikasnost i internalnost procijenili su razmjerno visokima, a procjene eksternalnosti pokazuju kako se uglavnom nisu složili s tvrdnjama koje opisuju vjerovanje da roditelji imaju malu mogućnost utjecaja na djetetovo ponašanje i razvoj.

Aritmetičke sredine za česticu kojom je ispitan stav prema adolescenciji pokazuju da je prosječan stav blago negativan. Frekvencije pojedinačnih kategorija odgovora (tablica 3) omogućuju detaljniji uvid u stavove. Vidljivo je da je najviše roditelja (49,6% majki i 38,8% očeva) imalo negativan, a najmanje pozitivan stav prema adolescenciji (18,6% majki i 29,2% očeva). Nešto manje od trećine roditelja (po 31,9% majki i očeva) izrazilo je neutralan stav.

Učinci spola roditelja, spola djeteta i roditeljskog iskustva na doživljaj roditeljstva

Učinke spola roditelja, spola djeteta i roditeljskog iskustva ispitali smo postupcima analize kovarijance. Kriterijske varijable bili su aspekti doživljaja roditeljstva, a spol roditelja, spol djeteta i roditeljsko iskustvo imali su status nezavisnih varijabli. Spol djeteta i roditeljsko iskustvo tretirani su kao među-grupne, a spol roditelja kao unutar-grupna varijabla (jer se radi o očevima i majkama iste djece, čije procjene značajno međusobno koreliraju). Kako doživljaj roditeljstva može ovisiti i o broju djece u obitelji (Sočo i Keresteš, 2011; Wagner, Schubert i Schubert, 2001), s ciljem kontrole učinaka te varijable u analize smo kao kovarijatu uvrstili broj djece koju roditelji imaju uz ciljno dijete (broj ostale djece). Rezultati analiza kovarijance prikazani su u tablici 4.

Tablica 4. Rezultati (F-omjeri) analiza kovarijance za ispitane aspekte doživljaja roditeljstva sa spolom roditelja (unutar-grupna varijabla), spolom ciljnog djeteta i roditeljskim iskustvom s djecom adolescentne dobi (među-grupne varijable) kao faktorima te brojem ostale djece u obitelji kao kovarijatom.

Izvor varijabiliteta	Kriterij	Negativan stav prema adolescenciji	Važnost roditeljske uloge	Zadovoljstvo roditeljskom ulogom	Roditeljski stres	Roditeljska samoeфикаsnost	Roditeljski interni lokus kontrole	Roditeljski eksterni lokus kontrole
Broj ostale djece u obitelji		0,02	3,13	0,50	8,16**	0,27	0,38	3,01
Spol roditelja (SPR)		5,91*	11,67**	1,75	9,42**	1,61	0,02	0,96
Spol djeteta (SPD)		0,31	0,84	0,47	1,34	0,57	9,02**	0,13
Roditeljevo iskustvo s djecom adolescentne dobi (ISK)		1,84	0,00	1,51	0,71	4,18*	2,77	2,53
SPR × SPD		2,10	0,04	0,18	1,51	1,26	1,81	0,02
SPR × ISK		0,00	1,56	4,22*	1,46	0,06	0,70	1,48
SPD × ISK		0,00	0,20	0,15	0,00	0,85	0,55	0,69
SPR × SPD × ISK		0,36	1,42	1,24	1,93	2,50	0,19	1,30
df (za sve efekte)		1; 434	1; 436	1; 438	1; 424	1; 437	1; 437	1; 436

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Broj djece imao je značajan efekt na roditeljski stres. Roditelji s većim brojem djece izvijestili su o većem roditeljskom stresu od roditelja s manje djece. Spol roditelja imao je značajan efekt na tri kriterijske varijable: stav prema adolescenciji, važnost roditeljske uloge i roditeljski stres. Majke su se u većoj mjeri nego očevi složile s tvrdnjom da je adolescencija za roditelja najteže doba u razvoju djeteta (za majke $M = 3,43$; $SD = 1,10$; za očeve $M = 3,11$; $SD = 1,20$), roditeljsku su ulogu procijenile važnijom (za majke $M = 3,95$; $SD = 0,22$; za očeve $M = 3,87$; $SD = 0,37$) i djeca su im bila veći izvor stresa (za majke $M = 1,49$; $SD = 1,31$; za očeve $M = 0,97$; $SD = 1,10$). Spol djeteta imao je značajan efekt na roditeljski internalni lokus kontrole. Roditelji djevojčica izvijestili su o većoj roditeljskoj internalnosti (za majke $M = 2,76$; $SD = 0,63$; za očeve $M = 2,90$; $SD = 0,62$) od roditelja dječaka (za majke $M = 2,66$; $SD = 0,59$; za očeve $M = 2,71$; $SD = 0,69$). Ranije iskustvo s djetetom adolescentne dobi imalo je značajan efekt na roditeljsku samoefikasnost. Roditelji s iskustvom izvijestili su o nižoj samoefikasnosti (za majke $M = 3,10$; $SD = 0,42$; za očeve $M = 3,05$; $SD = 0,47$) od roditelja koji su po prvi put prolazili razdoblje djetetove adolescencije (za majke $M = 3,20$; $SD = 0,44$; za očeve $M = 3,14$; $SD = 0,47$). Interakcija spola roditelja i roditeljskog iskustva imala je značajan efekt na zadovoljstvo roditeljskom ulogom. Majke s ranijim iskustvom ($M = 3,26$; $SD = 0,59$) i bez ranijeg iskustva s djetetom adolescentne dobi ($M = 3,27$; $SD = 0,59$) nisu se razlikovale u zadovoljstvu roditeljstvom, dok su očevi bez iskustva bili zadovoljniji roditeljstvom ($M = 3,31$; $SD = 0,59$) od očeva s iskustvom ($M = 3,16$; $SD = 0,59$).

RASPRAVA

Sukladno nalazima istraživanja u zapadnim zemljama (Deković., 1999, Pasley i Gecas, 1984), rezultati našeg istraživanja pokazali su da roditelji mladih adolescentata iz Hrvatske imaju blago negativan stav prema adolescenciji, koji su izrazili s laganjem s tvrdnjom da je za roditelje adolescencija najteže razdoblje djetetova razvoja. Majke su imale statistički značajno negativniji stav od očeva, a ranije iskustvo u odgoju djeteta adolescentne dobi i spol ciljnog djeteta nisu bili povezani sa stavom prema adolescenciji. Negativniji stavovi majki u odnosu na stavove očeva mogu odražavati majčinu veću uključenost u odgoj djece (Parke, 2002). Kako se s djetetovim ulaskom u adolescenciju odnos roditelj-dijete značajno mijenja, pri čemu te promjene obilježavaju smanjena bliskost i više međusobnih sukoba (Gossens, 2006; Larson i sur., 1996, Steinberg, 2001; Steinberg i Silk, 2002), veća uključenost majke u skrb o djetetu može dovesti i do negativnijeg stava prema tom razdoblju razvoja.

Unatoč sklonosti negativnom općem stavu prema adolescenciji, roditelji su vlastitu roditeljsku ulogu procijenili iznimno pozitivno. Velika ih je većina (95% majki i 88% očeva) važnost roditeljske uloge procijenila najvišom ponuđenom vrijednošću. Ranija istraživanja važnosti roditeljske uloge provedena na ne-kliničkim uzor-

cima roditelja rezultirala su sličnim nalazima, koji govore o važnosti roditeljstva u životu odrasle osobe (Chilman, 1980; Reitzes i Mutran, 2002; Sočo i Keresteš, 2011). U skladu s očekivanjem i rezultatima prijašnjih istraživanja (Cinamon i Rich, 2002; Nomaguchi i Milkie, 2003), naši su rezultati pokazali da je majkama, u prosjeku, roditeljstvo važnije nego očevima. Ovaj nalaz također može odražavati veću uključenost majki u odgoj djece. Roditelji sinova i kćeri te oni s iskustvom i bez iskustva nisu se razlikovali u procjeni važnosti roditeljstva.

Prosječne procjene zadovoljstva roditeljskom ulogom niže su od procjena važnosti te uloge, ali su također visoke i pokazuju kako su roditelji zadovoljni vlastitim roditeljskim funkcioniranjem. Velika ih je većina (94% majki i 93% očeva) izjavila da su prilično ili jako zadovoljni svojim uspjehom u roditeljstvu. I ovi su nalazi sukladni rezultatima ranijih istraživanja, koji su pokazali da je većini roditelja roditeljska uloga izvor sreće i zadovoljstva (Chilman, 1980).

U skladu s očekivanjem i nalazima Rogersa i Mathewsa (2004), spol ciljnog djeteta nije imao učinak na zadovoljstvo roditeljstvom. Ono također nije ovisilo o spolu roditelja, što je suprotno polaznoj hipotezi i rezultatima prijašnjih istraživanja koji su pokazali da je majkama roditeljstvo veći izvor zadovoljstva nego očevima (Johnston i Mash, 1989; Rogers i Mathews, 2004). U našem se istraživanju značajnom pokazala interakcija spola roditelja i iskustva u odgoju adolescenta (iskustvo također nije imalo značajan samostalan učinak). Očevi s iskustvom izvijestili su o manjem zadovoljstvu roditeljstvom od očeva bez iskustva, dok se zadovoljstvo majki s iskustvom i bez iskustva nije razlikovalo. Moguće je da su očevi na temelju ranijeg iskustva stvorili negativno očekivanje o ponašanju i razvoju adolescenata i postali pojačano osjetljivi na zahtjeve roditeljstva u tom razdoblju, zbog čega su bili manje zadovoljni roditeljstvom od očeva koji nemaju ranije iskustvo pa stoga ni očekivanja utemeljena na tom iskustvu.

Ovaj negativan učinak iskustva na očevu zadovoljstvo roditeljstvom suprotan je nalazima o pozitivnom učinku iskustva na majčinu samoeфикаsnost (Coleman i Karraker, 2000) te na majčino i očevu znanje o djetetovim dnevnim aktivnostima i razinu sukoba između roditelja i djeteta (Whiteman i sur., 2003). Razlike u nalazima s jedne strane mogu biti posljedica kulturalnih razlika u važnosti roditeljskog iskustva, a s druge strane metodoloških razlika u istraživanjima, posebno razlika u mjerama roditeljskog funkcioniranja i nacrtima istraživanja. Moguće je da roditeljsko iskustvo ima pozitivne učinke na neke aspekte roditeljstva (primjerice, učinkovitost roditeljskog nadzora i razinu sukoba roditelj-dijete), ali negativne na druge aspekte roditeljstva (primjerice, zadovoljstvo roditeljstvom). Nadalje, Whitman i suradnici roditeljsko iskustvo ispitivali su primjenom longitudinalnog unutar-obiteljskog nacrta, uspoređujući ponašanje roditelja prema prvorodenoj i kasnije rođenoj djeci iz istih obitelji. Za razliku od toga, u našem istraživanju roditelji prvorodjenih i kasnije rođenih adolescenata bili su iz različitih obitelji. Ove razlike u nacrtima istraživanja također su mogle utjecati na razlike u dobivenim rezultatima. Odsutnost povezanosti roditeljskog iskustva s majčinim zadovoljstvom roditeljstvom u našem istraživa-

nju pokazuje također kako učinci iskustva mogu ovisiti o drugim varijablama, poput spola roditelja. Uzeti zajedno, naši rezultati i rezultati ranijih istraživanja pokazuju da je roditeljsko iskustvo važna varijabla kojoj je u budućim istraživanjima potrebno posvetiti više pažnje.

Iako su roditelji u našem istraživanju razdoblje djetetove adolescencije općenito procijenili teškim i zahtjevnim, izvijestili su o razmjerno niskom doživljaju roditeljskog stresa. Majke su pritom djecu procijenile većim izvorom stresa nego očevi, dok spol ciljnog djeteta i roditeljsko iskustvo nisu bili povezani s roditeljskim stresom. Procjene stresa također su bile povezane s brojem djece. Roditelji s više djece izvijestili su o većem roditeljskom stresu od roditelja s manje djece. Odsutnost učinka spola djeteta na doživljaj roditeljskog stresa u skladu je s našim očekivanjem i ranijim nalazima (Crnic i Low, 2002; Putnick i sur., 2010), dok je nalaz o većem majčinu nego očevu stresu suprotan polaznoj hipotezi utemeljenoj na rezultatima ranijih istraživanja (Crnic i Booth, 1991; Crnic i Low, 2002; Profaca i Arambašić, 2004; Putnick i sur., 2010; Small i sur., 1988). Do ovih razlika mogle su dovesti različite mjere roditeljskog stresa. U našem istraživanju roditelji su davali globalnu procjenu stresa čiji su izvor djeca i to na samo jednoj čestici, dok su drugi istraživači primjenjivali složenije mjere koje obuhvaćaju različite izvore roditeljskog stresa: one koji se tiču djeteta, one koji se odnose na roditelja i one koji obuhvaćaju odnos roditelj-dijete. Vrlo često, čestice i skale kojima se želi ispitati roditeljski stres preklapaju se s drugim aspektima roditeljskog funkcioniranja (primjerice, s roditeljskim postupcima i ponašanjem) i ne predstavljaju čiste mjere stresa. Naša mjera stresa, iako se sastoji od samo jedne čestice, predstavlja čistu i pritom globalnu mjeru doživljaja stresa izazvanog djecom. S druge strane, kako se radi o samo jednoj čestici, naši rezultati ne omogućuju uvid u specifične aspekte roditeljstva koji najviše doprinose doživljaju stresa ili su u najvećoj mjeri odgovorni za dobivenu razliku između majki i očeva.

Rezultati na skalama roditeljske samoeфикаsnosti, internalnosti i eksternalnosti pokazuju da su se roditelji u našem istraživanju procijenili prilično kompetentnima u roditeljskoj ulozi. U skladu s očekivanjem, očevi i majke nisu se razlikovali ni u jednom aspektu roditeljske kompetentnosti, što je sukladno rezultatima drugih istraživača (Johnston i Mash, 1989; Rogers i Mathews, 2004). Roditelji s ranijim iskustvom u odgoju adolescenta procijenili su se manje efikasnim od roditelja bez iskustva, što, kao i u slučaju očeva zadovoljstva roditeljstvom, govori o negativnom utjecaju iskustva na roditeljsko funkcioniranje. Roditeljski lokus kontrole nije bio povezan s iskustvom. Spol djeteta nije bio povezan s doživljajem roditeljske samoeфикаsnosti i roditeljskom eksternalnošću, ali su roditelji ženske djece izvijestili o većoj roditeljskoj internalnosti od roditelja muške djece, odnosno u većoj su mjeri vjerovali kako svojim ponašanjem i postupcima mogu pozitivno utjecati na djetetovo ponašanje i razvoj. Ovaj rezultat podržava nalaze koji sugeriraju da je djevojčice lakše odgajati od dječaka, uglavnom zbog manje zahtjevnih karakteristika temperamenta i bržeg sazrijevanja (Leaper, 2002).

Na temelju rezultata provedenog istraživanja možemo zaključiti kako roditelji djece u ranoj adolescenciji iz našeg istraživanja imaju blago negativan stav prema adolescenciji, ali unatoč tome vlastitu roditeljsku ulogu doživljavaju pozitivno. Spol roditelja pokazao se važnim činiteljem za tri ispitana aspekta doživljaja roditeljstva, a spol djeteta za samo jedan. U usporedbi s očevima, majke su imale negativniji stav prema adolescenciji, roditeljstvo su procijenile važnijim, a djecu većim izvorom stresa, što vjerojatno odražava njihovu veću uključenost u odgoj djece. Roditelji čije je ciljno dijete bilo ženskog spola imali su višu roditeljsku internalnost od roditelja s ciljnim djetetom muškog spola. Dobiveni rezultati pokazuju negativan učinak ranijeg iskustva u odgoju djeteta adolescentne dobi na neke aspekte doživljaja roditeljstva (na percepciju roditeljske samoeфикаsnosti roditelja oba spola te na zadovoljstvo roditeljstvom očeva), što je u skladu s teorijama životnog ciklusa obitelji i teorijama adolescencije, a suprotno teorijama učenja.

Pri razmatranju ovih zaključaka treba uzeti u obzir metodološka ograničenja provedenog istraživanja. Prvo, roditelji koji su sudjelovali u istraživanju nisu reprezentativni za populaciju roditelja mladih adolescenata, već dolaze iz obitelji obrazovnog statusa višeg od hrvatskog prosjeka. Drugo, podaci prikazani u ovom radu prikupljeni su u jednoj vremenskoj točki, zbog čega ne omogućuju uvid u promjene u doživljaju roditeljstva u razdoblju djetetove adolescencije. Treće, sve se mjere temelje na samoiskazima roditelja. Četvrto, uz izuzetak tri aspekta kompetentnosti u roditeljskoj ulozi, ispitane komponente doživljaja roditeljstva mjerene su sa po jednom česticom. Iako su takve mjere uobičajene u području ispitivanja važnosti i zadovoljstva ulogama, a neki ih autori i favoriziraju (npr. James, Schumm, Kennedy, Grisby i Shectman, 1985), one su manje objektivne, pouzdane i valjane od kompozitnih mjera. U budućim istraživanjima poželjno je prevladati ove nedostatke te uz činitelje ispitane u ovom radu ispitati i druge činitelje koji bi mogli biti povezani s razlikama u doživljaju roditeljstva.

Na kraju, važno je spomenuti kako istraživanja subjektivnog doživljaja roditeljstva osim spoznajne imaju i praktičnu važnost. Naime, subjektivni doživljaj roditeljstva u znatnoj mjeri određuje roditeljsko ponašanje i odnos prema djetetu pa se mijenjanjem tih aspekata roditeljstva mogu ostvariti pozitivne promjene u roditeljskom ponašanju, a time i pozitivni učinci na djetetov razvoj. Kako su različite komponente doživljaja roditeljstva u pravilu podložnije promjeni od drugih determinanti roditeljskog ponašanja (primjerice, ličnosti roditelja te radnog ili obiteljskog konteksta), u preventivnim i intervencijskim programima usmjerenim na roditelje, kao i u savjetodavnom i kliničkom radu s roditeljima znatno bi se više trebalo usmjeriti na te aspekte roditeljstva.

LITERATURA

Arnett, J.J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American Psychologist*, 54, 317-326.

- Ballenski, C.B., Cook, A.S. (1982). Mothers' perceptions of their competence in managing selected parenting tasks. *Family Relations*, 31, 489-494.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Benasich, A.A., Brooks-Gunn, J. (1996). Maternal attitudes and knowledge of child-rearing: Associations with family and child outcomes. *Child Development*, 67, 1186-1205.
- Bogenschneider, K., Small, S.A., Tsay, J.C. (1997). Child, parent, and contextual influences on perceived parenting competence among parents of adolescents. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 345-362.
- Bornstein, M.H., Hendricks, C., Hahn, C.S., Haynes, O.M., Painter, K.M., Tamis-LeMonda, C.S. (2003). Contributors to self-perceived competence, satisfaction, investment, and role balance in maternal parenting: A multivariate ecological analysis. *Parenting: Science and Practice*, 3, 285-326.
- Campis, L.K., Lyman, R.D., Prentice-Dunn, S. (1986). The Parental Locus of Control Scale: Development and validation. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15, 260-267.
- Carter, B., McGoldrick, M. (2003). Overview: The expanded family life cycle: Individual, family, and social perspectives. U B. Carter, M. McGoldrick (ur.), *The expanded family life cycle: Individual, family, and social perspectives* (1-26). New York: Allyn & Bacon.
- Chilman, C.S. (1980). Parent satisfactions, concerns and goals for their children. *Family Relations*, 29, 339-345.
- Cinamon, R.G., Rich, Y. (2002). Gender differences in the importance of work and family roles: Implications for work-family conflict. *Sex Roles*, 47, 531-541.
- Coleman, P.K., Karraker, K.H. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of school-age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family Relations*, 49, 13-24.
- Crnic, K.A., Booth, C.L. (1991). Mothers' and fathers' perceptions of daily hassles of parenting across early childhood. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 1042-1050.
- Crnic, K.A., Low, C. (2002). Everyday stresses and parenting. U M. H. Bornstein (ur.), *Handbook of parenting* (Vol. 5, 243-267). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing.
- Deković, M. (1999). Parent-adolescent conflict: Possible determinants and consequences. *International Journal of Behavioral Development*, 23, 977-1000.
- Goossens, L. (2006). The many faces of adolescent autonomy: Parent-adolescent conflict, behavioral decision-making, and emotional distancing. U S. Jackson, L. Goossens (ur.), *Handbook of adolescent development*, 135-153. Hove, UK: Psychology Press.
- Holden, G.W. (2010). *Parenting: A dynamic perspective*. London: Sage.
- Holden, G.W., Buck, M.J. (2002). Parental attitudes toward childrearing. U M.H. Bornstein (ur.), *Handbook of parenting* (Vol. 3, 537-562). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- James, D.E., Schumm, W.R., Kennedy, C.E., Grisby, C.C., Sheckman, K.L. (1985). Characteristics of the Kansas Parental Satisfaction Scale among two samples of married parents. *Psychological Reports*, 57, 163-169.
- Johnston, C., Mash, E.J. (1989). A measure of parenting satisfaction and efficacy. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18, 167-175.

- Larson, R., Richards, M.H., Moneta, G., Holmbeck, G., Duckett, E. (1996). Changes in adolescent's daily interactions with their families from ages 10 to 18: Disengagement and transformation. *Developmental Psychology*, 32, 744-754.
- Leeper, C. (2002). Parenting girls and boys. U M. H. Bornstein (ur.), *Handbook of parenting* (Vol. 1, 189-225). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Lila, M., van Aken, M., Musitu, G., Buelga, S. (2006). Families and adolescents. U S. Jackson, L. Goossens (ur.), *Handbook of adolescent development* (154-174). Hove, UK: Psychology Press.
- Nomaguchi, K.M., Milkie, M.A. (2003). Costs and rewards of children: The effects of becoming a parent on adults' lives. *Journal of Marriage and Family*, 65, 356-374.
- Parke, R.D. (2002). Fathers and families. U M.H. Bornstein (ur.), *Handbook of parenting* (Vol. 3, 27-73). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Pasley, K., Gecas, V. (1984). Stresses and satisfactions of the parental role. *Personnel and Guidance Journal*, 2, 400-404.
- Profaca, B., Arambašić, L. (2004). Uпитnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa. *Suvremena psihologija*, 7, 243-260.
- Putnick, D.L., Bornstein, M.H., Hendricks, C., Painter, K.M., Suwalsky, J.T.D., Collins, W.A. (2010). Stability, continuity, and similarity of parenting stress in European American mothers and fathers across their child's transition to adolescence. *Parenting: Science and Practice*, 10, 60-77.
- Reitzes, D.C., Mutran, E.J. (2002). Self-concept as the organization of roles: Importance, centrality, and balance. *The Sociological Quarterly*, 43, 647-667.
- Rogers, H., Mathews, J. (2004). The parenting sense of competence scale: Investigation of the factor structure, reliability, and validity for an Australian sample. *Australian Psychologist*, 39, 88-96.
- Sigel, I.E., McGillicuddy-De Lisi, A.V. (2002). Parent beliefs are cognitions: The dynamic belief systems model. U M. H. Bornstein (ur.), *Handbook of parenting* (Vol. 3, 485-508). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Small, S.A., Eastman, G., Cornelius, S. (1988). Adolescent autonomy and parental stress. *Journal of Youth and Adolescence*, 17, 377-392.
- Sočo, M., Keresteš, G. (2011). Roditeljsko ponašanje zaposlenih roditelja: povezanost s objektivnim obilježjima posla i subjektivnim doživljajem odnosa roditeljske i radne uloge. *Društvena istraživanja*, 20, 647-669.
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research on Adolescence*, 11, 1-20.
- Steinberg, L., Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. U M. H. Bornstein (ur.), *Handbook of parenting* (Vol. 1), 103-133. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Wagner, M.E., Schubert, H.J.P., Schubert, D.S.P. (2001). Family size effects: A review. *The Journal of Genetic Psychology*, 146, 65-78.
- Whiteman, S.D., McHale, S.M., Crouter, A.C. (2003). What parents learn from experience: The first child as a first draft? *Journal of Marriage and the Family*, 65, 608-621.

SELF-PERCEPTIONS OF PARENTHOOD AMONG MOTHERS AND FATHERS OF YOUNG ADOLESCENTS

Summary

Although both lay persons and scientists tend to believe that a child's adolescence is one of the most difficult periods of parenthood, there is little empirical data about self-perception of parenthood among parents of adolescents. The aim of this study was to examine several aspects of self-perception of parenthood among mothers and fathers of young adolescents, and their relationships with the parent's and child's gender, and parental prior experience in the parenting of an adolescent child. Participants were 453 pairs of mothers and fathers of young adolescents aged 10 to 15 years, among whom 26% had prior experience of parenting an adolescent child, while the remaining ones had their first-born child in early adolescence. The results showed that most parents had a negative attitude toward adolescence. In spite of this, they perceived their own parenting role positively. Parent's gender was an important factor for three out of seven measured aspects of self-perception of parenthood (in comparison with fathers, mothers had more negative attitudes toward adolescence and reported greater importance of parenting and higher parenting stress), and child's gender just for one (parents of female children scored higher on parenting internal locus of control than parents of male children). Prior experience had a negative effect on parenting self-efficacy of both parents, as well as on fathers' satisfaction with parenthood. The importance of investigating various aspects of self-perceived parenthood among parents of adolescents, as well as factors related to them, was emphasized in the discussion.

Key words: mothers, fathers, adolescents, self-perceptions of parenthood, parenting experience

Primljeno: 14. 09. 2011.

